

بررسی تحلیلی بزه تحصیل مال از طریق نامشروع

قسمت پایانی

عبدالکریم کارمزدی، کارشناس ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی، وکیل دادگستری و مدرس دانشگاه

چکیده

بررسی جرم «تحصیل مال از طریق نامشروع» به عنوان یکی از مهم‌ترین جرایم علیه اموال و مالکیت است که با دارا بودن برخی ویژگی‌های خاص، از جمله رکن مادی پیچیده، وضعیت خاص مرتکبین و نحوه ارتکاب جرم که در برخی موارد نیز در سطح کلان و جمعی صورت می‌گیرد و موجب مال باختگی اشخاص بی‌شماری می‌گردد؛ بسیار حائز اهمیت است. در قسمت پیشین مقاله مباحث تعریف جرم تحصیل مال از طریق نامشروع، تفاوت دو اصطلاح «تحصیل مال نامشروع» و «تحصیل نامشروع مال»، قلمرو ماده ۲ قانون تشدید مجازات مرتکبین اختلاس و ارتشاء و کلاهبرداری، فلسفه وضع و تقنین جرم «تحصیل مال از طریق نامشروع»، ارکان تشکیل دهنده جرم، مصادیق آن، بررسی مطلق یا مقید بودن جرم موصوف، آنی یا مستمر بودن آن و شناخت مرتکب جرم مورد بررسی قرار گرفت و در این شماره به ادامه مباحث پرداخته و مسائل مهم مربوط به مجازات و موضوعات شکلی با ذکر رویه قضایی مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

مقام رسیدگی کننده باید به صدور قرار موقوفی تعقیب اقدام نماید.

لازم به ذکر است که شمول مقررات مرور زمان، صرفاً در رابطه با جنبه عمومی جرم است، لذا مقررات مرور زمان شامل حقوق مدعی خصوصی و جرایم مستوجب حد، قصاص و دیه نمی‌شود.

نظر به اینکه مجازات جرم تحصیل مال از طریق نامشروع، علاوه بر رد مال، سه ماه تا دو سال حبس و یا جریمه نقدی معادل دو برابر مال به دست آورده می‌باشد؛ به استناد ماده ۱۹ قانون مجازات اسلامی، این مجازات از نوع مجازات تعزیری درجه ۶ محسوب شده که مدت مرور زمان تعقیب و صدور حکم آن پنج سال و مدت مرور زمان اجرای حکم مجازات این بزه، هفت سال می‌باشد.

۱۵- قابل گذشت یا غیرقابل گذشت بودن

نظر به اینکه در ماده ۱۰۴ قانون مجازات اسلامی (اصلاحی ماده ۱۱ قانون کاهش مجازات حبس تعزیری مصوب ۱۳۹۹/۲/۲۳)^(۳) بزه تحصیل مال از طریق نامشروع، جزء جرایم قابل گذشت احصاء نشده است در نتیجه جرمی غیرقابل گذشت می‌باشد، لذا گذشت شاکی یا مدعی خصوصی، صرفاً از جهات تخفیف مجازات محسوب می‌گردد.

۱۶- تفاوت جرم تحصیل مال از طریق نامشروع با جرم پولشویی

تحصیل مال از طریق نامشروع که در سال ۱۳۶۷ به موجب ماده ۲ قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشا، اختلاس و کلاهبرداری جرم انگاری شده است؛ به نحو دیگری و در شرایط متفاوت در قانون مبارزه با پولشویی، اصلاحی ۱۳۹۷ به شرح تبصره ۳ ماده ۲ مقرر شده است. این تبصره، البته مغایر با مفاد ماده ۲

۱۳- شروع به جرم تحصیل مال از طریق نامشروع

اگر شخصی اقدام به تحصیل مال از طریق نامشروع نموده است؛ ولی اقدامات مجرمانه او به واسطه عواملی متوقف مانده باشد و او نتواند سوء نیت عامدانه خود را که تحصیل مال بوده، عملی سازد؛ مستوجب مجازات شروع به این جرم نمی‌باشد؛ زیرا اساساً این جرم مقید به نتیجه است و تا زمانی که تحصیل مال رخ نداده باشد، انتساب عنوان مجرمانه به مرتکب امکان ندارد و از این رو جرمی واقع نشده تا شروع به آن، مجازات داشته باشد. مضافاً اینکه در این جرم، مستند قانونی که شروع به جرم تحصیل مال از طریق نامشروع را جرم تلقی کند، وجود ندارد؛ زیرا مجازات جرم تحصیل مال از طریق نامشروع، درجه ۶ است و مستند به ماده ۱۲۲ قانون مجازات اسلامی، برای جرایم تعزیری درجه‌های ۶ و ۷ و ۸، شروع به جرم، لحاظ نشده است.

۱۴- نقش مرور زمان در جرم تحصیل مال از طریق نامشروع

مرور زمان یعنی گذشت مدت زمان مقرر قانونی در خصوص برخی از جرایم تعزیری که صرفاً باعث عدم تعقیب متهم یا عدم صدور حکم یا عدم اجرای مجازات می‌گردد؛ همچنین عدم شکایت متضرر از جرم در مدت زمان مشخص پس از اطلاع از وقوع جرم نیز به عنوان مرور زمان طرح شکایت محسوب می‌شود. مقررات مرور زمان در امور کیفری از قواعد آمره و ناظر به نظم عمومی است، لذا قابل اسقاط از سوی ذی‌نفع نیست و بدین ترتیب پس از اجرای مرور زمان حتی اگر مجرم خود را به مقامات مسئول قضایی معرفی و به ارتکاب جرم اقرار کند؛ قابل تعقیب و مجازات نمی‌باشد و

۱۱- مجازات جرم تحصیل مال از طریق نامشروع

مطابق ماده ۲ قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشا، اختلاس و کلاهبرداری، مجازات تعیین شده برای مرتکبین جرم تحصیل مال از طریق نامشروع، علاوه بر رد مال، سه ماه تا دو سال حبس و یا جریمه نقدی معادل دو برابر مال به دست آورده می‌باشد که در زمره جرایم تعزیری درجه ۶ محسوب می‌گردد.

۱۲- تخفیف و تعلیق مجازات

وفق تبصره ذیل ماده ۲ قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشا و اختلاس و کلاهبرداری، در صورت وجود جهات تخفیف و تعلیق، دادگاه مکلف به رعایت مقررات تبصره ۱ ماده ۱ قانون موصوف^(۱) است، لکن با تصویب قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲/۲/۱ و قانون کاهش مجازات حبس تعزیری مصوب ۱۳۹۹/۲/۲۳ و با عطف توجه به مقررات جدید مربوط به تخفیف مجازات و معافیت از آن و تعلیق اجرای مجازات مندرج در فصول چهارم و ششم قانون مذکور، ضوابط تخفیف و تعلیق جرم تحصیل مال از طریق نامشروع، تغییر یافت و تبصره ذیل ماده ۲ و تبصره ۱ ماده ۱ قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشا و اختلاس و کلاهبرداری، نسخ گردید.

مستند به ماده ۳۷ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲/۲/۱ و ماده ۶ قانون کاهش مجازات حبس تعزیری مصوب ۱۳۹۹/۲/۲۳ امکان اعمال تخفیف مجازات به میزان یک تا دو درجه یا تبدیل این مجازات حسب مورد به جزای نقدی متناسب با همان درجه است.^(۲)

قانون تشدید نبوده و هر کدام از اینها در شرایط خاصی قابل اعمال می‌باشند. تحصیل مال از طریق نامشروع فقط توسط اشخاص برخوردار از امتیازهای دولتی قابل ارتکاب بوده و به سایر افراد تسری ندارد. مفاد تبصره ۳ ماده ۲ قانون پولشویی نیز در شرایطی قابل اعمال است که «ظن نزدیک به علم» به تحصیل نامشروع مال وجود داشته و مشروعیت تحصیل، ثابت نگردد. در این مورد، این ظن قوی تقویت می‌شود که مال به احتمال قوی حاصل یک رفتار مجرمانه است؛ اما نوع رفتار مجرمانه برای قاضی محرز نیست. چنانچه ثابت شود مال، خود ثمره ارتکاب جرم مشخصی است؛ تحصیل این اموال با علم و اطلاع، پولشویی محسوب شده و از شمول تبصره مذکور خارج است؛ اما اگر احراز گردد مال، نتیجه ارتکاب جرم نبوده و ناشی از یک تخلف حقوقی یا عدول از مقررات قانونی می‌باشد؛ اتهام تحصیل نامشروع قابل پذیرش نخواهد بود. مفاد تبصره ۳ قانون مبارزه با پولشویی، اموالی را دربرمی‌گیرد که منشأ مشروع آنها با توجه به افزایش ناگهانی و نامتعارف دارایی با تردید جدی رو به رو بوده و در این صورت، با توجه به «ظن نزدیک به علم» فرض بر این گذاشته می‌شود که مال از رهگذر ارتکاب جرم به دست آمده است.

۱۷- تفاوت جرم تحصیل مال از طریق نامشروع با جرم کلاهبرداری

الف) از نظر ماهوی

زمانی که یک فرد، گروه و یا مؤسسه‌ای با استفاده از مانورهای متقلبانه مانند فریبکاری، حقه‌بازی و یا وعده دروغ از ناآگاهی شخص یا اشخاصی سوءاستفاده کند و اموال و دارایی آنها را با دادن وعده سود و... تصاحب کند و فرد کلاهبردار

از آن اموال به نفع خود استفاده کند. به سخن دیگر، شخص کلاهبردار با توسل به وسایل و عملیات متقلبانه، توأم با سوءنیت، شخص یا اشخاصی را به منظور بردن مالشان فریب می‌دهد. یکی از عناصر اصلی در جرم کلاهبرداری، بحث فریب و اغفال است؛ مثلاً شخص کلاهبردار، شرکتی صوری با آرم و علائم غیرواقعی تشکیل می‌دهد؛ بی‌آنکه پشتوانه‌ای در دنیای واقعی داشته باشد و از این طریق به عنوان شرکت رسمی، به فروش سهام و یا تجارت می‌پردازد. امروزه، کلاهبرداری به صورت اینترنتی و ساده، انجام می‌شود.

مرور زمان یعنی گذشت مدت زمان مقرر قانونی در خصوص برخی از جرایم تعزیری که صرفاً باعث عدم تعقیب متهم یا عدم صدور حکم یا عدم اجرای مجازات می‌گردد؛ همچنین عدم شکایت متضرر از جرم در مدت زمان مشخص پس از اطلاع از وقوع جرم نیز به عنوان مرور زمان طرح شکایت محسوب می‌شود.

در کلاهبرداری مرتکب به وسایلی تشبث می‌کند که موجب اغفال صاحب مال گردد و او به دست خود مال را تقدیم کلاهبردار نماید؛ بنابراین برای ارتکاب کلاهبرداری، مرتکب باید از نبوغ و بهره‌های بالایی برخوردار باشد؛ در نتیجه مال را بر اثر فریب مال باخته از تصرف او خارج می‌کند؛ درحالی که در تحصیل مال از طریق نامشروع، این گونه نیست و شخص دریافت کننده مال یا وجه، تمام امتیازات و شرایط انجام یک فعالیت

قانونی را با یارانه دولت دارد، اما از موقعیت خود سوءاستفاده کرده و به اقتصاد جامعه لطمه وارد می‌کند. لازم به ذکر است که جرم کلاهبرداری و بزه تحصیل مال از طریق نامشروع، جزء جرایم مقید می‌باشند و هر دو از مصادیق فساد کلان اقتصادی می‌باشند.

ب) از نظر مجازات

مجازات این دو جرم نیز متفاوت می‌باشد. بر اساس ماده ۱ قانون تشدید مجازات مرتکبین اختلاس و ارتشاء و کلاهبرداری، شخص کلاهبردار (حسب مورد) علاوه بر رد اصل مال به صاحبش به حبس از یک تا هفت سال یا دو تا ده سال و انفصال موقت از شش ماه تا سه سال و انفصال ابد (دائم) از خدمات دولتی و پرداخت جزای نقدی معادل مالی که اخذ کرده است؛ محکوم می‌شود که مجازات اصلی این جرم می‌باشند و درجه ۴ محسوب می‌شود، لکن مجازات جرم تحصیل مال از طریق نامشروع، درجه ۶ بوده که آثار و تبعات آنها از لحاظ تخفیف مجازات، مرور زمان و سایر موارد نیز متفاوت می‌باشد.

ج) از لحاظ شروع به کلاهبرداری

قابل توجه اینکه، شروع به کلاهبرداری، جرم بوده و دارای مجازات می‌باشد؛ اما شروع به تحصیل مال از طریق نامشروع، جرم نیست و دارای مجازات نمی‌باشد.

۱۸- نمونه‌ای از آراء صادره در خصوص جرم «تحصیل مال از طریق نامشروع»

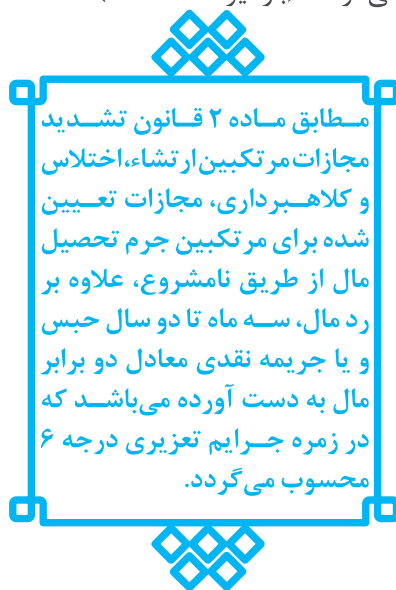
الف) مرجع رسیدگی کننده: شعبه ۳۷ دادگاه عمومی مجتمع قضایی ویژه تهران تاریخ رسیدگی: ۷۴/۱۲/۲۸

موضوع اتهام: تحصیل مال از طریق نامشروع، پرونده کلاسه ۷۴/۳۷/۲۲۶ شماره دادنامه: ۹۹

از سوءاستفاده از معامله امتیازاتی بود که دولت به اشخاص خاص به جهت داشتن شرایط مخصوص تفویض می‌گردید؛ ثانیاً، قسمت دوم ماده از قانون مذکور به قسمت اول ماده برمی‌گردد؛ یعنی در واقع مطابق همان ماده هر شخصی که به نحوی از انحاء امتیازاتی را که به اشخاص خاص به جهت داشتن شرایط مخصوص تفویض می‌گردد نظیر جواز صادرات و واردات و آنچه عرفاً موافقت اصولی گفته می‌شود در معرض خرید و فروش قرار دهد و یا از آن سوءاستفاده نماید و یا در توزیع کالاهایی که مقرر بوده طبق ضوابطی توزیع نماید مرتکب تقلب شود و از همه مهم‌تر مالی یا وجهی از آن امتیازات تحصیل کند که طریق تحصیل آن مال یا وجه برخلاف آیین‌نامه یا ضوابط اعطاء امتیازات اعلامی و به طور کلی فاقد مشروعیت قانونی باشد؛ مجرم محسوب می‌گردد که در واقع آنچه از ماده مذکور استنباط می‌گردد این است که قسمت دوم ماده به صدر ماده برمی‌گردد و تفسیر موسع آن برخلاف اصول قانون مجازات اسلامی می‌باشد؛ ثالثاً، آنچه از اظهارات شاکی بر فرض صحت آن استنباط می‌گردد تخلف متهم از تعهدی بوده که آن را بر عهده گرفته است نه وقوع جرم. لذا با التفات به مراتب فوق و تفسیر مضیق قوانین کیفری و با اتکاء به قاعده درء ضمن پذیرش اعتراض به رأی، معترض‌ عنه را به لحاظ موجه تشخیص شدن دفاعیات نامبرده و عدم احراز عناصر سه‌گانه تحقق بزه معنونه و تفسیر مضیق قوانین کیفری و با اتکاء به قاعده درء نقض و مستنداً به مواد ۴ و ۴۰۶ از قانون آیین دادرسی کیفری مصوب سال ۱۳۹۲ حکم بر برائت ایشان صادر و اعلام می‌نماید رأی صادره حضوری و ظرف

تدارک و ارسال داشته توجیه کننده بزه ارتكابی نیست و از آنجا که اعتراض موجه و مؤثر دیگری هم نسبت به دادنامه شماره ۹۹/۷۴ مورخ ۷۴/۱۲/۲۸ صادره از شعبه ۳۷ دادگاه عمومی تهران عنوان نشده است، علی‌هذا با رد اعتراضات معنونه دادنامه فوق الاشعار عیناً تأیید می‌گردد» (بازگیر، ۱۳۷۹: ۵۹).

ب) دادنامه صادره از شعبه ۱۰۲ دادگاه کیفری ۲ مهاباد
رأی دادگاه: «در خصوص شکایت واخواهی آقای ... به وکالت از خانم ... نسبت به حکم غیابی موضوع دادنامه شماره ... مورخ ۱۳۹۷/۱۰/۱۲ صادره از این دادگاه مبنی بر محکومیت نامبرده به تحمل دو سال حبس تعزیری و رد مالی به مبلغ ۷/۵۰۰/۰۰۰ تومان به شاکی از بابت اتهام تحصیل مال از طریق نامشروع، دادگاه با عنایت به جمیع اوراق و محتویات پرونده و با مذاقه در اظهارات طرفین و توجهاً به مفاد ماده ۲ از قانون مجازات مرتکبین ارتشاء و اختلاس و کلاهبرداری وقوع جرم را محرز ندانسته، چراکه اولاً، فلسفه تصویب ماده ۲ از قانون اخیرالذکر با توجه به زمان تصویب آن جلوگیری

دادنامه شماره ۹۹/۷۴ مورخ ۷۴/۱۲/۲۸ صادره از شعبه ۳۷ دادگاه عمومی تهران «در خصوص اتهام آقای (الف) دائر بر تحصیل مال از طریق نامشروع به مبلغ‌های: دریافت چهار میلیون ریال به علاوه دریافت ۲۵۰۰ مارک و یک هزار دلار آمریکا، با توجه به مجموع محتویات پرونده، گردشکار تنظیمی از ناحیه وزارت اطلاعات به شرح منعکس در پرونده، تحقیقات معموله و مبسوطه به وسیله مرجع مرقوم، اظهارات و اقرار صریح و ضمنی متهم در تقبل و پذیرش اتهام انتسابی معنونه به شرح صورتجلسه تنظیمی در دادگاه، عدم ارائه دفاعیات موجه و مؤثر در اظهارات ابرازی در دادگاه و دیگر قرائن و شواهد و امارات موجود بزهکاری نامبرده محرز و مسلم تشخیص و مستنداً به ذیل ماده ۲ قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء و اختلاس و کلاهبرداری و با رعایت ماده ۱۶ قانون مجازات اسلامی، دادگاه وی را علاوه بر پرداخت مال مأخوذه مشروحه در حکم یا معادل آن را به پرداخت دو برابر اصل مال مأخوذه مشروحه در حکم یا معادل آن را یوم الاداء تعزیراً محکوم می‌نماید. رأی صادره حضوری ظرف ۲۰ روز پس از ابلاغ مستنداً به شماره بخش «الف» ماده ۱۹ قانون تشکیل دادگاه‌های عمومی و انقلاب قابل تجدیدنظر در دادگاه تجدیدنظر استان تهران می‌باشد». رأی شعبه ۷ دادگاه تجدیدنظر استان تهران

«از آنجا که محکوم‌علیه تجدیدنظرخواه نه تنها در طول دادرسی و مراحل تحقیق بلکه ضمن لایحه اعتراضی نیز به ارتکاب بزه انتسابی اقرار و اعتراف نموده است، این ادعا که مشارالیه نیز به نوبه خود هدایایی برای طرف‌های خارجی از قبل

مهلت ۲۰ روز از تاریخ ابلاغ قابل اعتراض در محاکم محترم تجدیدنظر استان آذربایجان غربی می‌باشد». رئیس شعبه ۱۰۲ دادگاه کیفری ۲ مهاباد

ج) دادنامه شماره ۹۴۰۹۹۷۰۲۲۲۰۰۰۹۳۶ تاریخ ۱۳۹۴/۹/۱

«در خصوص شکایت صندوق بازنشستگی سازمان بنادر و دریانوردی با وکالت آقای م.ک. و خانم ب. ن. و. علیه آقای ی. خ. ر، متواری، دایر بر تحصیل مال از طریق نامشروع به مبلغ ۵۰/۹۷۶/۰۰۰/۰۰۰ ریال وجه نقد؛ بدین توضیح که وکلای شاکی اظهار داشته‌اند: متهم (آقای ی. خ. ر) ۲۶۵۵۰۰ کیلوگرم گوشت آلوده به جنون گاوی را در قبال مبلغ مذکور به موکل ایشان فروخته و گوشت‌های موضوع معامله به دلیل آلودگی و فساد توسط سازمان دامپزشکی معدوم گردیده است. بدین سبب علیه نامبرده به اتهام کلاهبرداری و تحصیل مال از طریق نامشروع شکایت و تقاضای رسیدگی نموده است. این امر در دادسرا مورد رسیدگی واقع و الیه در مورد متهم مبنی بر تحصیل مال از طریق نامشروع، قرار مجرمیت اصدار یافته و برای متهم تقاضای کیفر شده و پرونده جهت رسیدگی به کیفرخواست به این دادگاه ارجاع و ارسال گردیده که این دادگاه با التفات به اوراق و محتویات پرونده، کیفرخواست

برآمد

شماره ۹۴۱۰۴۳۲۱۲۶۰۰۰۱۴ مورخ ۱۳۹۳/۵/۱۵ دادسرای عمومی و انقلاب ناحیه ... تهران مستقر در مجتمع امور اقتصادی، گزارش مورخ ۱۳۸۰/۸/۲۹ کارشناسان نظارت بر مواد غذایی مبنی بر توقیف گوشت‌های وارداتی به دلیل مشکوک بودن به بیماری و بالاخص شکایت شاکی همگی دلالت بر آن دارد که در صورت صحت ادعا، این موضوع در سال ۱۳۸۰ وقوع یافته است. از طرفی نیز مجازات قانونی بزه معنونه مطابق ماده ۲ قانون تشدید مجازات مرتکبین اختلاس، ارتشا و کلاهبرداری حداکثر دو سال حبس تعزیری است و از طرفی دیگر مطابق ماده ۱۹ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، این مجازات از نوع درجه ششم محسوب می‌گردد و برابر ماده ۱۰۵ قانون اخیرالذکر این جرم با انقضای پنج سال از تاریخ وقوع جرم در صورت عدم تقاضای تعقیب، مشمول مرور زمان می‌گردد. ولی در موضوع مانحن‌فیه تا زمان تقاضای تعقیب از سوی شاکی، بیش از ده سال سپری شده است، لذا صرف‌نظر از صحت یا سقم موضوع، این امر را مشمول مرور زمان دانسته و مستنداً به بند «ث» ماده ۱۳ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ قرار موقوفی موضوع تعقیب صادر و اعلام می‌نماید. رأی صادره حضوری تلقی و ظرف بیست روز از تاریخ

ابلاغ قابل اعتراض در محاکم محترم تجدیدنظر استان تهران است». رئیس شعبه ۱۰۶۴ دادگاه کیفری دو تهران رأی دادگاه تجدیدنظر استان: «در خصوص تجدیدنظرخواهی آقای م.ک. و خانم ب.ن. به وکالت از صندوق بازنشستگی سازمان بنادر و کشتیرانی نسبت به دادنامه شماره ۹۴۰۹۹۷۲۱۳۰۳۰۰۰۳۸ مورخ ۱۳۹۴/۶/۱۱ صادره از شعبه ... دادگاه کیفری دو تهران که به موجب دادنامه معترض‌عنه اتهام متهم ی. خ. ر. تحت عنوان تحصیل مال از طریق نامشروع به مبلغ ۵۰/۹۷۶/۰۰۰/۰۰۰ ریال مشمول مرور زمان تشخیص داده و قرار موقوفی تعقیب صادر نموده است. دادگاه با التفات به بند «ب» ماده ۱۰۹ و ماده ۳۶ قانون مجازات اسلامی مصوب سال ۱۳۹۲ و اینکه میزان مبلغ موضوع جرم بیش از یک میلیارد ریال می‌باشد و مشمول مرور زمان نمی‌شود؛ لهذا اعتراض تجدیدنظرخواه را موجه تشخیص داده و مستنداً به بند «ب» ماده ۴۵۰ قانون آیین دادرسی کیفری ضمن نقض قرار صادره پرونده جهت رسیدگی مجدد به حضور قاضی محترم صادر کننده رأی بدوی ارسال می‌گردد. رأی صادره قطعی است».

شعبه ۲۰ دادگاه تجدیدنظر استان تهران

بزه «تحصیل مال از طریق نامشروع» مربوط به انواع تقلباتی است که توسط افرادی خاص با شرایط مخصوص که تمهید مقدمه و صورت‌سازی‌های متقلبانه نسبت به وجوه یا اموال و امتیازات مالی دولتی یا عمومی به صورت نامشروع تحصیل نماید؛ لذا هر نوع دارا شدن غیر عادلانه را نمی‌توان مصداق بزه تحصیل مال از طریق نامشروع قلمداد کرد؛ بنابراین قانون‌گذار در موضوع جرم دانستن «تحصیل مال از طریق نامشروع» به موقعیت شغلی یا مالی اشخاص توجه نموده و با توجه به مبنا و شیوه انشاء متن و لزوم تفسیر به نفع متهم، ماده مزبور ناظر به اشخاصی است که حسب صدر ماده به‌گونه‌ای از جانب دولت و بر اساس ضوابط و مقررات خاصی، امتیازاتی را کسب کنند و یا مسئول و متعهد توزیع کالاهایی طبق ضوابط خاص شوند و از همین طریق، مالی را تحصیل کرده‌اند. منظور از امتیازات در صدر ماده، امتیازاتی است که توسط دولت با نهادهای دولتی عمومی به اشخاص خاص به جهت داشتن شرایط مخصوص (مثلاً داشتن کارت بازرگانی یا جواز کسب یا کارخانه) اعطا می‌شود.

در مواردی که وصف جزایی مناسب و مشخصی برای یک رفتاری علیه اموال و مالکیت یافت نمی‌شود و موضوع تحت سایر عناوین کیفری، قابل تطبیق نیست؛ عنوان موسع و کلی «تحصیل مال از طریق نامشروع» تشخیص داده می‌شود؛ اگرچه وجود یک عنوان مجرمانه کلی با این درجه از وسعت، با اصول حقوق کیفری و مبانی جرم‌انگاری برائت و قاعده درء و اصل قانونی بودن جرایم و مجازات‌ها، منافات دارد.

مرتکب جرم مذکور، می‌تواند هر شخصی اعم از حقیقی یا حقوقی باشد و برای مرتکب جرم ویژگی خاصی لازم نیست. در ماده ۲ قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشا و اختلاس و کلاهبرداری چنانچه ذیل ماده را با لحاظ صدر ماده مورد توجه قرار ندهیم و تفسیر موسع از ماده مزبور داشته باشیم، دارای این تالی فاسد است که هرگونه تحصیل نامشروع مال را در بر بگیرد. برای مثال، کارمندی که رأس ساعت مقرر در محل خدمت خود حضور نمی‌یابد؛ تأخیر یا تعجیل در خروج وی به اعتبار اینکه برای ساعات مقرر از دولت حقوق می‌گیرد؛ داخل در مفهوم تحصیل مال از طریق نامشروع است و تردیدی در عدم شمول این مورد یا مواردی از این قبیل در حکم ماده موصوف وجود ندارد؛ بنابراین بر مقنن لازم است نسبت به اصلاح قانون به نحو مشخص و روشن که از ایجاد تفاسیر متفاوت جلوگیری کند اقدام نماید.

پی‌نوشت‌ها

۱- تبصره ۱ ماده ۱ قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشا و اختلاس و کلاهبرداری مصوب ۱۳۶۴/۰۶/۲۸: «در کلیه موارد مذکور در این ماده در صورت وجود جهات و کیفیت مخففه دادگاه می‌تواند با اعمال ضوابط مربوط به تخفیف، مجازات مرتکب را فقط تا حداقل مجازات مقرر در این ماده (حبس) و انفصال ابد از خدمات دولتی تقلیل دهد ولی نمی‌تواند به تعلیق اجرای کیفر حکم دهد».

۲- ماده ۶ قانون کاهش مجازات حبس تعزیری مصوب ۱۳۹۹/۲/۲۳: «ماده (۳۷) قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲/۲/۱ به شرح زیر اصلاح و یک تبصره به آن الحاق می‌شود:

ماده ۳۷- در صورت وجود یک یا چند جهت از جهات تخفیف، دادگاه می‌تواند مجازات تعزیری را به نحوی که به حال متهم مناسب‌تر باشد به شرح زیر تقلیل دهد یا تبدیل کند:

الف- تقلیل مجازات حبس به میزان یک تا سه درجه در مجازات‌های درجه چهار و بالاتر؛ ب- تقلیل مجازات حبس درجه پنج و درجه شش به میزان یک تا دو درجه یا تبدیل این مجازات و مجازات حبس درجه هفت حسب مورد به جزای نقدی متناسب با همان درجه؛ پ- تبدیل مصادره کل اموال به جزای نقدی درجه یک تا چهار؛ ت- تقلیل انفصال دائم به انفصال موقت به میزان پنج تا پانزده سال؛ ث- تقلیل سایر مجازات‌های تعزیری به میزان یک یا دو درجه یا تبدیل آن به مجازات دیگر از همان درجه یا یک درجه پایین‌تر؛

تبصره- چنانچه در اجرای مقررات این ماده یا سایر مقرراتی که به موجب آن مجازات تخفیف می‌یابد، حکم به حبس کمتر از نودویک روز صادر شود، به مجازات جایگزین مربوط تبدیل می‌شود».

۳- ماده ۱۰۴- علاوه بر جرایم تعزیری مندرج در کتاب دیات و فصل حدّ کذب این قانون و جرایمی که به موجب قوانین خاص قابل گذشت می‌باشند، جرایم مندرج در مواد ((۵۳۶)، (۵۹۶)، (۶۰۸)، (۶۰۹)، (۶۲۲)، (۶۳۲)، (۶۳۳)، (۶۴۱)، (۶۴۷)، (۶۴۸)، (۶۶۸)، (۶۶۹)، (۶۷۳)، (۶۷۴)، (۶۷۶)، (۶۷۷)، (۶۷۹)، (۶۸۲)، (۶۸۴)، (۶۸۵)، (۶۹۰) در مواردی که املاک و اراضی متعلق به اشخاص خصوصی باشد، (۶۹۲)، (۶۹۳)، (۶۹۴)، (۶۹۷)، (۶۹۸)، (۶۹۹)، (۷۰۰)، (۷۱۶)، (۷۱۷) و (۷۴۴) کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی (تعزیرات و مجازات‌های بازدارنده) مصوب ۱۳۷۵/۳/۲ و جرایم انتقال مال غیر و کلاهبرداری موضوع ماده (۱) قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء و اختلاس و کلاهبرداری مصوب ۱۳۶۷/۹/۱۵ مجمع تشخیص مصلحت نظام، به شرطی که مبلغ آن از نصاب مقرر در ماده (۳۶) این قانون بیشتر نباشد و نیز کلیه جرایم در حکم کلاهبرداری و جرایمی که

مجازات کلاهبرداری درباره آنها مقرر شده یا طبق قانون کلاهبرداری محسوب می‌شود در صورت داشتن بزه‌دیده و سرقت موضوع مواد (۶۵۶)، (۶۵۷)، (۶۶۱) و (۶۶۵) کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی (تعزیرات و مجازات‌های بازدارنده) مصوب ۱۳۷۵/۳/۲ به شرطی که ارزش مال مورد سرقت بیش از دویست میلیون (۲۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال نباشد و سارق فاقد سابقه مؤثر کیفری باشد و شروع و معاونت در تمام جرایم مزبور، همچنین کلیه جرایم تعزیری درجه پنج و پایین‌تر ارتكابی توسط افراد زیر هجده سال در صورت داشتن بزه‌دیده، مشمول تبصره (۱) ماده (۱۰۰) این قانون و ماده (۱۲) قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲/۱۲/۴ بوده و قابل گذشت است.

تبصره- حداقل و حداکثر مجازات‌های حبس تعزیری درجه چهار تا درجه هشت مقرر در قانون برای جرایم قابل گذشت به نصف تقلیل می‌یابد

فهرست منابع

- ۱- آزمایش، سید علی، عدم صراحت مصادیق در قانون محدودیت بی‌جهت اصل اباحه را فراهم می‌کند، ماهنامه قضاوت، شماره ۴۶، مرداد و شهریور ۱۳۸۶
- ۲- آقارال، ثالث، سامان، حبیب‌زاده، محمد جعفر، فرجیها محمد، صابر محمود، گفتمان سیاست جنایی قانون‌گذار و رویه قضایی ایران در قبال جرم تحصیل مال از طریق نامشروع با رویکرد تطبیقی بر گفتمان سیاست جنایی سازمان ملل متحد در ماده ۲۰ کنوانسیون مبارزه با فساد، پژوهش‌های حقوق تطبیقی، انتشارات دانشگاه تربیت مدرس، دوره ۲۰، شماره ۲ سال ۱۳۹۵
- ۳- آقایی نیا، حسن، «با تفسیر رایج از قسمت اخیر ماده ۲ قانون تشدید به کجا می‌رویم»، نشریه ماهانه قضاوت، مهر و آبان ۹۰، شماره ۷۲
- ۴- رستمی، هادی، تحصیل مال از طریق نامشروع در پرتو مقررات پولشویی، نشریه مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناسی، پاییز و زمستان ۱۳۹۸، شماره ۱۳
- ۵- فروتن، مصطفی، اکبری، حسین، تحصیل مال از طریق نامشروع از منظر حقوق جزای اختصاصی و حقوق جزای عمومی، تمدن حقوقی، شماره ۱، زمستان ۱۳۹۷
- ۶- میر محمد صادقی، حسین، کلاهبرداری و تحصیل مال از طریق نامشروع، انتشارات میزان، چاپ ۴۲، ۱۴۰۰
- ۷- میرمحمدصادقی، حسین، حقوق کیفری اختصاصی (جرایم علیه اموال و مالکیت)، انتشارات میزان، چاپ ۳۶، ۱۳۹۲